

הימנעות סבא"א והמערכת הבינלאומית מצעדים תקיפים נגד התקדמות תוכנית הגרעין האיראנית

סימה שיין ואלדד שביט | 13 במארס, 2024 | גיליון 1836

פורום הנגידים של סבא"א סיים את המושב הרבעוני שלו שהתקיים ב-4-8 במארס, ושוב לא אומצה החלטה נגד איראן. זאת, למרות שדו"ח סבא"א אינו מותיר ספק שאיראן מקדמת במרץ את תוכנית הגרעין ומונעת מהסוכנות לממש את אחריות הפיקוח עליה. ארצות הברית ומדינות אירופה הגיבו לדו"ח בחריפות, אך שוב נמנעו מלדרוש ממועצת הנגידים לנקוט צעד מעשי מול איראן. עם זאת, הן איימו כי ידרשו זאת אם איראן לא תשתף פעולה עד לכינוס הבא. נראה כי בעת הנוכחית, המדינות המערביות, למרות שהן מודעות לחומרת ההתפתחויות בתוכנית הגרעין האיראנית, מתמקדות בעיקר בניהול המשבר והממשל האמריקאי עצמו מעדיף, בשנת בחירות ובמציאות מרובת אתגרים בינלאומיים, לדחות את ההחלטה למועד רחוק יותר. כן נראה, שטהראן מעריכה שכל עוד אינה מעשירה אורניום ל-90%, היא יכולה להמשיך ולקדם את תוכניתה בלי להסתכן בעימות חריף עם ארצות הברית.

פורום הנגידים של סבא"א סיים את המושב הרבעוני שלו, שהתקיים ב-4-8 במארס, בלי שאומצה גם הפעם החלטה נגד איראן. זאת, למרות שהדו"ח העיתי שהפיצה סבא"א לפני הכינוס כלל פרטים שהוגדרו על ידי מנכ"ל סבא"א, רפאל גרוסי, "מדאיגים" בכל הקשור להתנהלות האיראנית מול הסוכנות ולגבי הסטטוס המתקדם של התוכנית. [הדו"ח של סבא"א](#) מציף שורה של סוגיות, שביחס אליהן איראן אינה עומדת בהתחייבויותיה. בין היתר הודגש כי:

- מלאי האורניום המועשר באיראן ממשיך לגדול, למרות שרמת האורניום המועשר עד 60% ירדה מעט. הסוכנות איבדה את המשכיות הידע ביחס לייצור ומלאי הצנטריפוגות, רוטורים ומפוחים, מים כבדים ותרכיז עופרות אורניום. נקבע כי חלפו שלוש שנים מאז הפסיקה איראן ליישם באופן זמני את הפרוטוקול הנוסף של הסוכנות ולכן חלפו גם שלוש שנים מאז שהסוכנות הצליחה לקיים את הפיקוח המשלים באיראן.
- התבטאויות פומביות שנשמעות באיראן בנוגע ליכולות טכניות שברשותה לייצר נשק גרעיני אך מגבירות את החששות בסוכנות לגבי נכונותן ושלמותן של ההצהרות האיראניות. כן נשמעו לאחרונה מספר התבטאויות של מנכ"ל סבא"א, שלפיהן אף מדינה שאין לה נשק גרעיני אינה מעשירה ל-60%.

- למרות החלטות רבות של מועצת הנגידים והזדמנויות רבות שניתנו על ידי המנכ"ל במשך מספר שנים, איראן לא סיפקה לסוכנות הסברים אמיתיים מבחינה טכנית להימצאותם של חלקיקי אורניום ממקור אנתרופוגני בשני אתרים לא מוכרזים, ולא סיפקה מידע על אודות מיקומם הנוכחי של חומרים גרעיניים ו/או של ציוד מזוהם.

- איראן מסרבת להכריז על הקמת מתקן גרעיני חדש, כנדרש על פי הקוד המתקן 3.1 של הסדרי הפיקוח על תכנית הגרעין שלה. איראן פועלת להקמת כור כוח חדש, IR-360, בלי למלא את חובותיה לשמור על הקוד המתקן 3.1. לאחרונה אף הודיעה איראן בפומבי על תוכניות בנייה חדשות למספר כורים גרעיניים נוספים, אך סירבה לספק לסבא"א מידע ראשוני לגבי התכנון שלהם. הדו"ח מדגיש כי בהתנהלותה זו מכשירה איראן, למעשה, את האפשרות שגם בעתיד לא תעדיך את סבא"א לגבי הקמת מתקן העשרה חדש. חשש זה מתעצם לנוכח הקמתו של מתקן חדש בעומק רב בהרים הסמוכים לנתנז, ואשר עשוי לכלול מתקן העשרה חדש.

יוזכר כי בספטמבר 2023 ביטלה איראן את אישור הכניסה של מספר פקחי סבא"א כצעד מחאה על עמדות שהציגו מדינות בכנס שנערך בספטמבר, ובכך היא מונעת מהפקחים המנוסים ביותר והמכירים היטב את תוכנית הגרעין שלה לבצע את עבודתם. החלטה איראנית זו הוגדרה על ידי המנכ"ל כצעד "קיצוני ולא מוצדק" וכפוגע ביכולת הסוכנות לבצע ביעילות את פעולות האימות שלה באיראן.

נציגי ארצות הברית ומדינות אירופה השותפות להסכם הגרעין - צרפת, בריטניה וגרמניה - במועצת הנגידים של סבא"א הגיבו לדו"ח בחריפות ולא חסכו מילות ביקורת על התנהלותה של איראן. עם זאת, בפועל הן נמנעו, בדומה לכנסים קודמים, מלדרוש ממועצת הנגידים לנקוט לאלתר צעד מעשי מול איראן. עם זאת, הן הדגישו כי אם התנהלותה של איראן לא תשתנה עד הכינוס הבא, האמור להיערך עוד כשלושה חודשים, יהיה על סבא"א ומועצת הנגידים להתייחס אחרת ובין היתר לקבל החלטה חדשה, שתתייחס להתנהלותה של איראן:

- בהודעה שלוש המדינות האירופאיות תוקפות בחריפות את איראן על כי אינה משתפת פעולה עם סבא"א למרות החלטות רבות שדרשו ממנה במפורש לענות על שאלות הסוכנות, האחרונה שבהן בנובמבר 2022. לכן, קובעת ההצהרה המשותפת, איראן לא הצליחה להפיג חששות ארוכי שנים לגבי פעולותיה. ההצהרה אף קובעת כי בשל אי דיווח איראני לסוכנות לגבי בניית מתקנים חדשים, הסוכנות נאלצת להסתמך על תצלומי לוויין זמינים מסחרית כדי לפקח על פעילויות אלה – מה שמדאיג במיוחד לאור ההיסטוריה האיראנית של בניית מתקני גרעין לא מוצהרים. האירופאיות קובעות בהצהרה כי "פעולות אלו מטילות ספק סביר האם איראן מתכוונת לעמוד במלוא מחויבותה לשתף פעולה עם סבא"א". לדבריהן, "התנהלות זו מוכיחה כי סבא"א לא מסוגלת לספק אישור לאופי השלו של תוכנית הגרעין של איראן". לכן קובעות שלוש האירופאיות כי בישיבתו הבאה יהיה על פורום הנגידים

לאמץ החלטה ולשקול פעולות עתידיות, כולל קביעה שאיראן מצויה באי-ציות של מחויבויותיה לאמנת ה-NPT (קביעה שמשמעותה העברת הטיפול למועצת הביטחון של האו"ם).

- ארצות הברית [בהודעתה](#), מעבר להתקפה חריפה על התנהלותה של איראן, הודיעה כי אם איראן לא תשתף פעולה עם הסוכנות עד הכנס הבא של מועצת הנגידים, הממשל יבקש מראש סבא"א לספק "דו"ח מקיף" על אודות הפעילות הגרעינית של איראן, רחב יותר מסיכום הפעילות הרבעוני. ההודעה האמריקאית קובעת כי "בהתבסס על תוכן הדו"ח, ננקוט בצעדים המתאימים שיביעו את התמיכה בסבא"א ובמסטר הגלובלי לאי הפצת נשק גרעיני". נראה כי הכוונה האמריקאית לדרוש מהסוכנות מסמך בדומה לנספח המיוחד, שהוכן על ידה בסוף 2011 ואשר התייחס לממד הצבאי האפשרי בתכנית הגרעין האיראנית. מזכור התייחסות זו של סבא"א הייתה בין הגורמים המרכזיים שהניעו את תהליך הטלת הסנקציות על איראן.

החלטת ארצות הברית והאירופאיות להימנע מלדרוש ממועצה הנגידים של סבא"א לנקוט כבר עתה בצעדים קונקרטיים לא נובעת, כפי שגם עולה בברור מההודעות השונות, מראיה מקלה של תמונת המצב, אלא בעיקר מחשש מתגובת איראן וקושי להתמודד איתה על רקע המלחמה הנמשכת בין ישראל לחמאס ולגרורותיה של איראן, ובמיוחד על רקע הבחירות הקרבות לנשיאות ארצות הברית.

ואכן, נראה כי עיקר ההתנגדות להחלטה משמעותית נגד איראן הגיעה מוושנינגטון. לאחר שכשלו מאמצי הממשל לחזור להסכם הגרעין שממנו פרש ב-2018, הוא מעדיף בעת הנוכחית לדחות את ההחלטה למועד רחוק יותר. הממשל מודע לאיום שמציבה איראן, ובשימוע בקונגרס אמר לאחרונה מפקד פיקוד מרכז האמריקאי (סנטקום), הגנרל קורילה, כי האירועים מאז ה-7 באוקטובר אפשרו לאיראן לנצל את ההזדמנות התקדימית לעצב את האזור לטובתה על ידי הפעלת כלל שלוחיה. בדבריו התמקד קורילה בצורך לגבות מחיר מאיראן בשל פעילות זו. למרות שהדגיש כי הייצור של אורניום מועשר ל-60% על ידי איראן עלה בשנה האחרונה ב-39%, הוא נמנע מלפרט את המשמעויות הנובעות מכך, כמו גם מה נדרש לעשות בתגובה. בינתיים, גורמים בישראל "הדליפו" [לתקשורת](#) כי בתקופה האחרונה, איראן פועלת להשיג כמה רכיבים הנדרשים לפצצה גרעינית – אלה הנדרשים להרכבת ראש נפץ גרעיני, להבדיל מלצורך העשרת אורניום. לדברי "בכיר" ישראלי, מדובר ב"פעולות מטרידות מאוד".

איראן מצידה, עוד לפני פרסום הדוח, תקפה את התבטאויות מנכ"ל סבא"א כ"פוליטיות" ודובר משרד החוץ חזר והדגיש כי דוחות הסוכנות בעבר מצאו את תכנית הגרעין במסגרת המחויבויות של איראן, וכי השימוש בנשק גרעיני אינו חלק מהדוקטרינה הצבאית האיראנית. כן מסרה טהראן כי היא דיללה חלק קטן של החומר המועשר ל-60% לרמה נמוכה יותר (צעד נעדר חשיבות ממשית). אולם, איראן התנגדה לביקור של מנכ"ל הסוכנות, שהביע רצון לקיימו עוד לפני כינוס פורום הנגידים. מהלך איראני זה נועד הן להפעיל לחץ על המנכ"ל התוקף לאחרונה

בפומבי את היעדר שיתוף הפעולה של טהרן עם סבא"א, והן משום שאין בכוונתה להיענות לדרישותיו. במכתב שנשלח מהארגון לאנרגיה גרעינית של איראן בתגובה לדוח סבא"א קובעת טהרן במפורש, כי אין היא מחויבת לענות לשאלות הסוכנות שמתבססות, לדבריה, על מידע כוזב ומסמכים לא מאומתים. המכתב של איראן דורש מסבא"א לחדול מהטיית העובדות ומבהיר כי מול הסירוב לאשר כניסת פקחים מסוימים אישרה איראן 14 פקחים חדשים, נראה כי הביטחון העצמי האיראני גבר גם על רקע ההבנה כי אין פני וושינגטון לעימות בעת הזו, וכן הבנה כי היא עצמה נהנית מהמטריה המדינית הרוסית, שמגנה עליה הן בדיוני פורום הנגידים והן במועב"יט.

בשורה התחתונה - הדו"ח האחרון של סבא"א אינו מותיר ספק שאיראן ממשיכה לקדם במרץ את תוכנית הגרעין שלה. ובנסיבות אלה מחריפה הבעייתיות הנובעת מחוסר היכולת של סבא"א לממש את אחריותה ולהציג תמונה מלאה ואמינה של ההתקדמות בתוכנית הגרעין. ארצות הברית והאירופאיות, שאיבדו למעשה תקווה שניתן יהיה לקדם בשנה הקרובה הסכם חדש עם איראן, מתמקדות בעיקר בניהול המשבר בתקווה ש"איומיהן" בדבר צעדים עתידיים ירתיעו את איראן. מנגד, נראה כי מבחינת טהראן כל עוד היא אינה מעשירה ל-90% (צעד לא הכרחי בעת הנוכחית), היא יכולה להמשיך ולקדם את תוכניתה בלי להסתכן בעימות חריף עם ארצות הברית - מה גם שעוד שנתיים יפוג תוקפו של סעיף חידוש הסנקציות (snapback), שהוא מנוף הלחץ האפקטיבי היחיד המשולב בהחלטת מועצת הביטחון שאימצה את הסכם הגרעין.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט